

Pregled prakse Evropskog suda za ljudska prava za prvu polovinu 2021. godine

Pripremio: AIRE Centar

U ovom odeljku *Pravne hronike* su razmotrene presude Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) koje su od značaja za jurisprudenciju sudova u BiH. U njemu je analiziran niz relevantnih pitanja, uključujući diskriminaciju trudnica u kontekstu člana 14, krivično gonjenje potencijalnih žrtava trgovine ljudima sa stanovišta člana 4, obaveznu vakcinaciju sa stanovišta člana 8, kao i uslove lišenja slobode shodno članu 3, a u kontekstu pandemije COVID-19. Dati su prikazi činjenica i odluka Suda, kao i stručni komentari svih predmeta.

PRESUDA U PREDMETU JURČIĆ PROTIV HRVATSKE

(Predstavka br. 54711/15)
izrečena 4. februara 2021. godine

Činjenice i odluka

Podnositeljka predstavke rođena je 1975. godine. Ona je novembra 2009. sklopila ugovor o radu sa N. (u daljem tekstu: Preduzeće) u vreme kada se podvrgla postupku vantelesne oplodnje. Mesto prebivališta podnositeljke predstavke bilo je udaljeno oko 60 km od sedišta Preduzeća. Podnositeljka predstavke je 11. decembra 2009. registrovana kao osiguranica Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (u daljem tekstu: HZZO). Lekar podnositeljke predstavke je 14. decembra 2009. utvrdio da je postupak vantelesne oplodnje bio uspešan i savetovao joj da uzme bolovanje i miruje zbog komplikacija u trudnoći.

Podnositeljka predstavke je 28. decembra 2009. podnela zahtev za naknadu zarade tokom bolovanja. HZZO je njenu prijavu za osiguranje i naknadu zarade odbio 16. februara 2010., uz obrazloženje da se podnositeljka predstavke zaposlila u vreme kada za to nije bila zdravstveno sposobna, budući da se podvrgla postupku vantelesne oplodnje u vreme potpisivanja ugovora. Takođe je tvrdio da je podnositeljka predstavke fiktivno zaposlena radi ostvarenja finansijske koristi. Podnositeljka predstavke se na ovu odluku žalila centralnom uredu HZZO-a, tvrdeći da se dobro osećala tokom postupka vantelesne oplodnje i da nikako nije mogla da zna da li će postupak biti uspešan. Centralni ured je odbacio njenu žalbu, a njegovu odluku je u žalbenom postupku potvrdio Visoki upravni sud. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je izdala upozorenje HZZO-u da njegova odluka predstavlja diskriminaciju na osnovu pola. Međutim, Ustavni sud je aprila 2015. odbacio ustavnu tužbu podnositeljke predstavke kao neosnovanu.

Podnositeljka predstavke se žalila na diskriminaciju jer joj je ukinut status osiguranice tokom trudnoće nakon postupka vantelesne oplodnje, protivno članu 14 u vezi sa članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Sud je smatrao da je drugačije postupanje prema podnositeljki predstavke bilo zasnovano na njenom polu. HZZO je svoju odluku zasnovao na zaključku da je fiktivno zaposlena zbog toga što je trudna, odluku koju je mogao da usvoji samo kada je reč o nekoj ženi. Sud je utvrdio da nema opravdanja za razliku u postupanju. Trudnoća se ne može smatrati prevarnim ponašanjem a finansijske obaveze

nametnute državi tokom trudnoće neke žene ne mogu predstavljati dovoljno obrazloženje kojim se opravdava razlika u postupanju na osnovu pola.

Premda je HZZO na osnovu važećeg zakonodavstva imao pravo da preispita status zdravstvenog osiguranja podnositeljke predstavke, ta preispitivanja su u praksi često bila usmerena na trudnice. Žene koje su zaključile ugovor o radu u poodmakloj trudnoći su automatski svrstavane u kategoriju „sumnjivih“ zaposlenih. Ovaj pristup je bio opšte uzev problematičan.

Sud je odbacio argument države da podnositeljka predstavke nije bila sposobna za rad u vreme zaključenja ugovora o radu, budući da je podrazumevao dugo putovanje do sedišta Preduzeća što bi u pitanje dovelo uspešnost oplodnje. U načelu, čak i kada raspoloživost zaposlenog predstavlja preduslov za valjanu realizaciju ugovora o radu, zaštita koja se pruža ženama tokom trudnoće ne može se uslovljavati nužnošću njenog prisustva na poslu tokom trudnoće i nakon porođaja za valjano funkcionisanje njenog poslodavca ili činjenicom da je privremeno sprečena da obavlja poslove zbog kojih je zaposlena. Štaviše, uvođenje mera zaštite trudnica i porodilja je od ključnog značaja za ostvarivanje načela jednakog postupanja prema ženama i muškarcima na i u vezi s radom.

Sud je stoga utvrdio povredu člana 14 u vezi sa članom 1 Protokola br. 1. Shodno članu 41 je podnositeljki predstavke dosudio €7.500 na ime nematerijalne štete i €1.150 na ime sudskih troškova i izdataka.

Komentar

Sud je utvrdio kako odluka da se ne zaposli trudnica ili da joj se ne prizna naknada vezana za rad zbog trudnoće predstavlja neposrednu diskriminaciju na osnovu pola, koja se ne može opravdati finansijskim interesima države.

Budući da se takva odluka može usvojiti samo u pogledu žena, ona predstavlja razliku u postupanju na osnovu pola. Podnositeljki predstavke je uskraćen status osiguranice i naknada jer je njeno zaposlenje proglašeno fiktivnim zato što je trudna. Vlasti su zaključile da podnositeljka predstavke nije bila sposobna za rad na dan kada je zaključila ugovor o radu budući da joj je lekar preporučio mirovanje. Takav je zaključak očigledno protivan kako domaćem tako i međunarodnom pravu.

Sud je u pogledu *opravdanosti razlike u postupanju* konstatovao da se trudnoća ne može smatrati prevarnim ponašanjem i da finansijske obaveze države tokom trudnoće neke žene ne mogu same po sebi predstavljati dovoljno opravdanje za razliku u postupanju na osnovu pola. Ove zaključke su potkrepili dodatni faktori zbog kojih je razlika u postupanju bila još izrazitija: 1) podnositeljka predstavke je redovno plaćala doprinose za obavezno zdravstveno osiguranje tokom prethodnih 14 godina zaposlenja; 2) u trenutku kada je potpisivala ugovor o radu podnositeljka predstavke nije mogla da zna da će postupak vantelesne oplodnje biti uspešan kao ni da će morati da ode na trudničko bolovanje; 3) podnositeljka predstavke nije bila ni u kakvoj zakonskoj obavezi da poslodavca obavesti o postupku vantelesne oplodnje ili mogućoj trudnoći u vreme zaključenja ugovora o radu, te njegovim zaključenjem nije počinila prevaru. Postavljanje ženi koja se prijavila za posao pitanja o mogućoj trudnoći i njeno obavezivanje da budućeg poslodavca obavesti o toj činjenici predstavljalo bi neposrednu diskriminaciju na osnovu pola; 4) vlasti su odbacile zahtev podnositeljke predstavke a da nisu prethodno utvrdile da li je počela da radi za poslodavca i da li je zbog vantelesne oplodnje morala da odsustvuje sa posla; 5) postupci vlasti su implicirali da trudne žene ne treba da rade ili traže posao. Takav rodni stereotip predstavlja ozbiljnu prepreku ostvarivanju stvarne suštinske rodne ravnopravnosti, koja predstavlja jedan od važnih ciljeva država članica Saveta Evrope.

PRESUDA U PREDMETU V.C.L. I A.N. PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

(Predstavke br. 77587/12 i 74603/12)
izrečena 16. februara 2021. godine

Činjenice i odluka

Predstavke su podneli vijetnamski državljani rođeni 1994. i 1992. koji su živeli u Ujedinjenom Kraljevstvu. Policija je podnosiocima predstavke otkrila tokom racija fabrika kanabisa 2009. godine. V.C.L. (u daljem tekstu: prvi podnosilac predstavke) je otkriven u Kembridžu a A.N. (u daljem tekstu: drugi podnosilac predstavke) je otkriven u jednom stanu u Londonu. U to vreme su obojica bili maloletni (15, odnosno 17 godina stari).

Prvi podnosilac predstavke je znao da se uzgaja kanabis ali nije znao da je to nezakonito. Drugi podnosilac predstavke je tvrdio da je bio primoran da radi besplatno, da je bio zaključan u fabrici koju nije mogao da napušta i da su mu pretili smrću ako prestane da radi. Nakon policijskih racija podnosioci predstavke su optuženi za proizvodnju kontrolisane supstance.

Nadležni organ (državni organ kome je povereno formalno priznanje statusa žrtve trgovine ljudima ili savremenog ropstva) i organizacije koje pružaju pravnu pomoć su obavestile Krunsko tužilaštvo (u daljem tekstu: KT) da postoje osnovani razlozi za sumnju da su oba podnosioca predstavke bili žrtve trgovine ljudima. KT, međutim, nije odustao od njihovog gonjenja. Obojica podnosioca predstavke su priznali krivicu i određena im je odgovarajuća kazna. Podnosioci predstavke su kasnije izjavili žalbe na kazne, koje je Apelacioni sud odbacio uz obrazloženje da je u svakom predmetu odluka o krivičnom gonjenju bila dobro obrazložena i da nije došlo do zloupotrebe postupka.

Podnosioci predstavke su tvrdili da su njihovo gonjenje i osuda za krivična dela vezana za drogu nakon što su otkriveni na farmama kanabisa, u vreme kad su obojica bili maloletni, predstavljali povredu njihovih prava iz članova 4 i 6 Konvencije.

Ovaj predmet prvi je u kojem je Sud trebalo da razmotri da li i kada gonjenje (potencijalne) žrtve trgovine ljudima može biti protivno članu 4. Iz međunarodnih standarda vezanih za borbu protiv trgovine ljudima se ne može izvesti nikakva opšta zabrana krivičnog gonjenja žrtava trgovine ljudima. Međutim, u određenim okolnostima, krivično gonjenje (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima može biti protivno obavezi države da preduzme operativne mere kako bi ih zaštitila kada je svesna ili je morala da bude svesna okolnosti koje daju povoda za postojanje osnovane sumnje da je neko lice žrtva trgovine ljudima.

Sud je u pogledu prvog podnosioca predstavke smatrao da je on otkriven pod okolnostima koje su davale povoda za osnovanu sumnju da je bio žrtva trgovine ljudima. Kada je reč o drugom podnosiocu predstavke, Sud je konstatovao da su određeni aspekti njegovog iskaza u trenutku kad je otkriven morali da izazovu zabrinutost da je možda bio žrtva trgovine ljudima. Ta zabrinutost je trebalo da bude još veća s obzirom na to da su podnosioci predstavke tada bili maloletnici. Uprkos tome, nisu preduzete nikakve operativne mere.

Sud je smatrao da je KT imao pravo da se ne složi sa zaključkom nadležnog organa na osnovu jasnih razloga u skladu s definicijom trgovine ljudima u međunarodnim standardima. Međutim, KT je u oba predmeta odbio zaključnu odluku nadležnog organa bez adekvatnog obrazloženja. Apelacioni sud se potom pozivao na isto neadekvatno obrazloženje kada je zaključio da su odluke o krivičnom gonjenju opravdane. Dakle, oba domaća organa su se oslanjala na faktore koji nisu ulazili

u suštinu međunarodno prihvaćene definicije trgovine ljudima. Država nije ispunila svoju obavezu da preduzme operativne mere kako bi podnosiocima predstavke zaštitila bilo odmah na početku, kao potencijalne žrtve trgovine ljudima, a tako ni kasnije, kao lica koja je nadležni organ prepoznao kao žrtve trgovine ljudima. Shodno tome, došlo je do povrede člana 4 Konvencije.

Sud je takođe smatrao da je država povredila član 6 stavka 1 jer nije istražila status podnosilaca predstavke kao žrtvi trgovine ljudima pre nego što su oni optuženi i osuđeni. Sud je utvrdio da postoji osnovana sumnja da su podnosioci predstavke bili žrtve trgovine ljudima a da se od optuženih, naročito maloletnih optuženih, ne može zahtevati da se sami identifikuju kao žrtve trgovine ljudima ili da budu kažnjeni što to nisu učinili.

Sud je shodno članu 41 dosudio svakom podnosiocu predstavke po €25.000 na ime nematerijalne štete i po €20.000 na ime sudskih troškova i izdataka.

Komentar

Ovo je istorijska presuda i prva u kojoj je Sud uspostavio odnos između člana 4 Konvencije i krivičnog gonjenja žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima, naročito dece. U ovoj odluci se ističe odgovornost države za rano otkrivanje i nekažnjavanje žrtava trgovine ljudima.

Podnosioci predstavke su se žalili na propust organa da sprovedu adekvatnu istragu, da ih zaštite u periodu koji je usledio nakon što su bili predmet trgovine ljudima i da obezbede pravičnost suđenja. AIRE Centar je zastupao A.N.-a zajedno s njegovim pravobraniocem, nakon mnogogodišnjeg jačanja kapaciteta i rada na uspostavljanju standarda o ranoj identifikaciji i načelu nekažnjavanja i negonjenja i o deci žrtvama trgovine ljudima.

Tokom celog postupka je ocenjivana primerenost relevantnih procesnih i zakonskih okvira kojima se uređuje postupanje prema deci koja su možda žrtve trgovine ljudima. Konkretno, tvrdilo se da je A.N.-u bila „uskraćena podrška na koju je kao žrtva trgovine ljudima imao pravo jer ga policija, tužioci i pravosuđe nisu kao takvog identifikovali pre nego što je krivično osuđen“. Podnosioci predstavke su ukazali na to da su policija i tužilac morali da ih zbog osnovanih sumnji momentalno upute na nadležni nacionalni referalni mehanizam (u daljem tekstu: NRM^[1]). Od značaja je i činjenica da su i Nacionalni savet šefova policije (u daljem tekstu NSŠP^[2]) i KT^[3] izdali uputstva o postupanju prema deci pronađenoj u takvim zločinačkim poduhvatima kako bi se obezbedilo da nijedno dete ne bude izvedeno pred sud kada je izvršeno krivično delo neposredan rezultat trgovine ljudima. Odluka o krivičnom gonjenju i osuđivanju treba da se donese tek nakon iscrpne istrage činjenica kao i metodičnog obrazloženja ovih činjenica u skladu s merodavnim međunarodnim pravom.

Propust države da rano identifikuje podnosiocima predstavke kao žrtve trgovine ljudima otvorio je pitanje sistematskog procesnog nemara nadležnih državnih aktera. Ujedinjeno Kraljevstvo ima pozitivnu obavezu da obezbedi dovoljni zakonodavni i upravni okvir, kao i da stvori operativne i istražne okvire, kako bi zaštitilo žrtve trgovine ljudima. Stoga bi trebalo da razmotri uspostavljanje postupka koji će se više rukovoditi njihovom zaštitom. Pored ostalih propusta, policija i KT su prekršili član 4 jer nisu uključili stručnjake za zaštitu dece i socijalne službe u prvobitnu procenu ovog predmeta. Pored toga, nadležni organi su morali strogo da primenjuju uputstva o identifikovanju

[1] Vidi: <https://www.gov.uk/government/publications/human-trafficking-victims-referral-and-assessment-forms/guidance-on-the-national-referral-mechanism-for-potential-adult-victims-of-modern-slavery-england-and-wales>

[2] Vidi: <https://www.npcc.police.uk/>

[3] Vidi: <https://www.cps.gov.uk/>

žrtava trgovine ljudima NSSP-a „u vezi s njihovim učešćem u nezakonitim aktivnostima u meri u kojoj su na to bili primorani“ a ne da izvode neosnovane zaključke.

Predmet *V.C.L. i A.N.* je od posebnog značaja jer ističe obaveze državnih organa vezane za ranu identifikaciju stvarnih i potencijalnih žrtava trgovine ljudima, a u skladu s njihovim pozitivnim obavezama po osnovu domaćeg i evropskog prava. Ova presuda bi trebalo da u najskorijoj budućnosti dovede do usvajanja predloženih preventivnih mera koje obuhvataju, na primer, opsežnu relevantnu obuku policije, kao i drugih državnih službenika koji imaju neposredan kontakt sa žrtvama trgovine ljudi, a koju će da vode stručnjaci. Ovo je još važnije u kontekstu mešovitih migracijskih tokova i za običnu i graničnu policiju i službenike zadužene za pitanja imigracije i azila, koji su verovatno prvi koji se susreću s potencijalnim žrtvama trgovine ljudima. Tim i ostalim preventivnim merama moglo bi se obezbediti da nijedno lice, a naročito nijedno dete, koje je žrtva trgovine ljudima ubuduće nikada ne mora da se suoči s nesrazmernim i nepravičnim krivičnim optužbama.

PRESUDA U PREDMETU FEILAZOO PROTIV MALTE

(Predstavka br. 6865/19)
izrečena 11. marta 2021. godine

Činjenice i odluka

Predstavku je podneo Joseph Feilazoo, državljanin Nigerije koji je rođen 1975. godine i živeo u malteškom mestu Safiju. On je februara 2010. priznao krivicu po optužbama vezanim za drogu i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 12 godina, kao i dodatna kazna zatvora u trajanju od 22,5 meseci jer nije mogao da plati novčane kazne i troškove sudskih veštaka.

Na dan kada je trebalo da pušten iz zatvora podnosilac predstavke je obavešten da će ostati u pritvoru do udaljenja u Nigeriju. Podnosilac predstavke je navodno postao agresivan, opirao se hapšenju i naneo telesne povrede dvojici zatvorskih službenika. Podnosilac predstavke je odveden u bolnicu gde je, kako su stručnjaci konstatovali u svojim izveštajima, utvrđeno da je zadobio brojne povrede, uključujući udarce tupim predmetom po glavi i licu.

Pokrenuta je istraga o napadu na zatvorske službenike. Advokat podnosioca predstavke nije bio prisutan tokom ispitivanja i on je odbio da potpiše iskaz. Proglašen je krivim za napad i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 2 godine. Podnosilac predstavke je tokom boravka u zatvoru tvrdio da su ga prebacivali iz jednog zatvorskog režima u drugi kako bi osujetili njegov pristup pravnoj pomoći i pripremu predstavke Sudu. Pored toga je tvrdio da mu je bio uskraćen pristup njegovoj medicinskoj dokumentaciji i da je država zadirala u njegovu prepisku sa Sudom. Podnosilac predstavke je na dan kada je trebalo da bude oslobođen iz zatvora smešten u imigracioni pritvor u barakama u Safiju, gde je ostao do novembra 2020. godine. Podnosilac predstavke je u jednom trenutku bio smešten zajedno s ljudima koji su se nalazili u karantinu zbog pandemije COVID-19.

Podnosilac predstavke se žalio na povrede člana 3 (zabrane nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), člana 5 (prava na slobodu i bezbednost) i člana 34 (prava na podnošenje pojedinačne predstavke) Konvencije.

Podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 3 tvrdeći da su uslovi njegovog lišenja slobode u imigracionom pritvorskom centru predstavljali nečovečno i ponižavajuće postupanje. Tvrдио je, između ostalog, da je spavao na dušek u prenaseljenoj spavaonici (ova tvrdnja bila je potkrepljena fotografijama) punoj miševa i insekata, a žalio se i na nehigijensko čuvanje hrane,

kao i da je bio držan u samici bez pristupa prirodnom osvetljenju 77 dana, te da mu je tokom tog perioda retko bilo dozvoljavano da neko vreme provodi u šetnji. Podnosilac predstavke se takođe žalio da je bez ikakvog razloga bio smešten s ljudima koji su boravili u karantinu zbog pandemije COVID-19.

Sud je potvrdio da države moraju da obezbede da lice lišeno slobode boravi u uslovima koji su kompatibilni s poštovanjem njegovog ljudskog dostojanstva i da ono nije izloženo mukama ili bolu čiji intenzitet prevazilazi neizbežni nivo patnje koji lišenje slobode sa sobom nosi. Sud je bio zabrinut zbog tvrdnji podnosioca predstavke da je 77 dana držan u kontejneru bez prirodnog osvetljenja i ventilacije. Pored toga, ništa nije ukazivalo na potrebu da on bude smešten u delu koji je služio kao karantin. Sud je konstatovao da se ne može smatrati da je opravdana mera smeštanja podnosioca predstavke zajedno s onima koji mogu biti opasni po njegovo zdravlje na nekoliko nedelja u skladu s osnovnim higijenskim uslovima. Sud je stoga zaključio da je prekršen član 3.

Sud je utvrdio da je država prekršila član 5 stavka 1 Konvencije jer nije prilježno sprovela postupak deportacije podnosioca predstavke, usled čega razlozi za lišenje slobode podnosioca predstavke nisu bili valjani tokom celog perioda. Sud je, pored toga, konstatovao da se država mešala u pravo podnosioca predstavke da podnese predstavku Sudu, budući da je zadirala u njegovu prepisku i osujećivala njegov pristup delotvornoj pravnoj pomoći na nacionalnom nivou, protivno članu 43.

Sud je podnosiocu predstavke u skladu sa članom 41 dosudio €25.000 na ime nematerijalne štete.

Komentar

Ovaj predmet je važan jer je ovo prva presuda Suda o uslovima lišenja slobode u kontekstu pandemije COVID-19. Konkretno, Sud je razmatrao da li držanje lica za koje je testom utvrđeno da nema COVID-19 u karantinu s ljudima koji možda imaju COVID-19 predstavlja povredu člana 3 Konvencije.^[4]

Sud se pozvao na svoju ustaljenu praksu o pozitivnim obavezama država članica da adekvatno štite zdravlje i dobrobit lica lišenih slobode. Sud je ranije utvrdio da države shodno članu 3 imaju obavezu da preduzmu mere kako bi iskorenile ili sprečile širenje zaraznih bolesti u objektima u kojima se drže lica lišena slobode i zaključio da držanje podnosioca predstavke u istoj ćeliji s drugim licima koja boluju od teške i izuzetno zarazne bolesti ili u prenaseljenim uslovima može predstavljati povredu člana 3.^[5]

Međutim, ova sudska praksa se uglavnom odnosila na predmete u kojima je već bilo utvrđeno da dotična lica imaju neku zaraznu bolest. U ovom predmetu nije bilo poznato da li lica s kojima je podnosilac predstavke bio smešten imaju COVID-19. Ona su tek bila pristigla i zadržana su u karantinu zbog opasnosti da su ranije zaražena koronavirusom.

Činjenica da su ljudi s kojima je podnosilac predstavke bio lišen slobode „*mogli*“ njegovo zdravlje da dovedu u opasnost bila je dovoljna da doprinese zaključku o povredi člana 3. To ukazuje na širenje

[4] Komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) je u Izjavi o načelima postupanja prema licima lišenim slobode u kontekstu pandemije COVID-19 od 20. marta 2020. istakao razna druga pitanja vezana za uslove lišenja slobode tokom pandemije koja bi mogla da otvore pitanje povrede člana 3. CPT je u Izjavi propisao i određene uslove koji bi mogli doprineti usaglašenosti tog postupanja sa članom 3. Vidi: <https://rm.coe.int/16809c6ff4b>.

[5] *Poghosyan protiv Gruzije*, presuda izrečena 29. juna 2017., predstavka br. 33323/08; *Ghavitadze protiv Gruzije*, presuda izrečena 3. marta 2009., predstavka br. 23204/07, i *Kotsaftis protiv Grčke*, presuda izrečena 12. juna 2008., predstavka br. 39780/06.

pristupa Suda tome šta može predstavljati povredu člana 3 u ovom kontekstu, koji sad obuhvata ne samo postojanje poznate opasnosti već i postojanje potencijalne opasnosti po zdravlje. Ova promena u pristupu ima smisla u kontekstu pandemije, u kojoj svako lice koje ulazi u objekat u kojem su smeštena lica lišena slobode može biti zaraženo koronavirusom (a da to ne zna) a pri tom ne može da se testira kako bi to potvrdilo.

Sud je takođe bio zabrinut zato što ništa nije ukazivalo na to da je podnosioca predstavke „*potrebno*“ staviti u karantin. Time se naglašava da, iako restriktivne mere poput karantina mogu biti dozvoljene shodno članu 3 radi sprečavanja širenja oboljenja COVID-19, potrebno je izricati ih samo kada je to nužno, na primer kada je testom utvrđeno da je lice pozitivno na COVID-19 ili kada postoji stvarna opasnost da je obolelo od ove bolesti.^[6] Podnosilac predstavke se nije nalazio u toj opasnosti budući da je prethodno proveo 75 dana u izolaciji.

Sud je, pored toga, zaključio da bi zabrinutost koja se pojavila u ranijim predmetima, koju je ranije smatrao „*manje uznemiravajućom*“ (npr. u vezi s pristupom hrani, odeći i sredstvima za održavanje higijene), u ovom konkretnom predmetu mogla da „*zavredi preispitivanje*“. Iako Sud nije dublje analizirao ova pitanja, sugeriše se da bi prilikom razmatranja potencijalne povrede člana 3 u kontekstu pandemije trebalo pridavati više značaja faktorima (npr. pristupu sredstvima za održavanje higijene) koji imaju veći značaj u zaštiti ljudi od oboljenja COVID-19.

Kao što je konstatovano u presudi, CPT je u septembru 2020. posetio Maltu kako bi izvestio o uslovima lišenja slobode migranata. U tom se izveštaju (objavljenom nakon što je Sud izrekao ovu presudu) potvrđuju zaključci Suda. CPT je smatrao da svesno zatvaranje migranata s pozitivnim testom na COVID-19 s migrantima koji nisu pozitivni na COVID-19 tokom dužih vremenskih perioda može otvoriti pitanje povrede člana 3, kao i pozitivne obaveze države da štiti pravo na život zajemčeno članom 2 Konvencije.^[7] Važno je, međutim, ukazati na to da su za zaključak o povredi člana 3 u ovom predmetu od značaja bili i brojni drugi faktori koji nisu imali veze s kontekstom pandemije. Sud je „*naročito pogodila*“ dužina lišenja slobode podnosioca predstavke (oko 14 meseci) i činjenica da je faktički držan u izolaciji skoro 75 dana, tokom kojih nije imao pristupa prirodnom osvetljenju, svežem vazduhu ili mogućnosti da neko vreme provodi u šetnji. Kao što je Sud ponovio, procena da li uslovi lišenja slobode potpadaju pod polje dejstva člana 3 zavisi od „*svih okolnosti predmeta*“, pri čemu je potrebno u obzir uzeti i „*kumulativne efekte*“ tih uslova.

Stoga je i dalje nejasno da li će ovaj predmet predstavljati osnov za opštu propoziciju da je lišenje slobode lica koje nije zaraženo koronavirusom zajedno s licem koje jeste, ili bi moglo biti, zaraženo tim virusom dovoljno da samo po sebi predstavlja povredu člana 3. Svi drugi uslovi, uključujući dužinu trajanja lišenja slobode, stepen prenaseljenosti, kao i dužinu vremena tokom kojeg je podnosilac predstavke držan u izolaciji, takođe su relevantni za opštu ocenu da li su uslovi lišenja slobode protivni članu 3 u okolnostima predmeta o kojem je reč.

[6] Ovaj bi pristup bio u skladu s navedenim načelima CPT-a, naročito načelom br. 4: „*Sve restriktivne mere preduzete u odnosu na lica lišena slobode u cilju sprečavanja širenja bolesti COVID-19 treba da budu zasnovane na zakonu, kao i da budu nužne, srazmerne, da poštuju ljudsko dostojanstvo i vremenski ograničene.*“

[7] Izveštaj Vladi Malte o poseti Malti Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja od 17. do 22. septembra 2020., objavljen 10. marta 2021. godine, dostupan na engleskom na: <https://rm.coe.int/1680a1b877>.

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U PREDMETU VAVŘIČKA I DRUGI PROTIV REPUBLIKE ČEŠKE

(Predstavka br. 47621/13)
izrečena 8. aprila 2021. godine

Činjenice i odluka

G. Pavel Vavřička, gđa. Markéta Novotná, g. Pavel Hornych, g. Radomír Dubský, g. Adam Brožík i g. Prokop Roleček (u daljem tekstu: podnosioci predstavke) bili su češki državljani.

Prema Zakonu o javnom zdravlju Republike Češke, sva lica sa stalnim boravkom moraju redovno da se vakcinišu u skladu s podzakonskim aktima. Ovim Zakonom je takođe propisano da predškolske ustanove smeju da upišu samo decu koja su primila sve propisane vakcine ili koja predoče potvrdu da nisu vakcinisana iz zdravstvenih razloga. Podnosioci predstavke su ovu zakonsku obavezu osporavali pred upravnim organima i Ustavnim sudom, tvrdeći da je obaveza vakcinisanja dece protivna njihovim osnovnim pravima i slobodama, naročito pravu da odbiju medicinsku intervenciju i pravu da imaju i ispoljavaju verska i filozofska uverenja.

Osporavanja podnosilaca predstavke su odbačena, između ostalog, jer interesi očuvanja javnog zdravlja pretežu nad njihovim pravima da ispoljavaju svoju veru ili uverenja.

Podnosioci predstavke su tvrdili da različite konsekvence koje su trpeli zbog neispunjenja zakonske obaveze vezane za vakcinaciju nisu saglasne s njihovim pravom na poštovanje privatnog života zajemčenim članom 8 Konvencije.

Sud je ispitao da li obavezna vakcinacija, kao mešanje u pravo na poštovanje privatnog života, može biti opravdana kao neophodna u demokratskom društvu. Sud je potvrdio da pitanja politike zdravstvene zaštite potpadaju pod polje slobodne procene države budući da se domaći organi nalaze u najboljem položaju da procenjuju prioritete, upotrebu resursa i društvene potrebe. Konstatovao je da među stranama ugovornicama postoji opšti konsenzus da vakcinacija predstavlja jednu od najuspešnijih i najekonomičnijih zdravstvenih intervencija i da svaka država treba da nastoji da ostvari visoke nivoe vakcinacije svog stanovništva.

Sud je priznao da ne postoji jedinstven model vakcinacije dece u državama potpisnicama Konvencije. Naprotiv, postoji čitav spektar politika, od onih kojima se vakcinacija samo preporučuje, preko onih u kojima je obavezna vakcinacija protiv jedne ili nekoliko bolesti, do onih u kojima je obaveza potpune vakcinacije dece propisana zakonom. Republika Češka spada među države s većim stepenom regulacije. Sud je konstatovao da među državama ugovornicama raste trend propisivanja obavezne vakcinacije radi povećanja imuniteta krda koji je smanjen usled režima dobrovoljne vakcinacije.

Sud je smatrao da obaveza vakcinacije predstavlja odgovor države na goruću društvenu potrebu zaštite zdravlja pojedinaca i javnosti od bolesti i da za cilj ima sprečavanje trenda smanjenja stope vakcinacije dece. Ovaj pristup obavezne vakcinacije podupiru relevantni i dovoljni razlozi. Usvajanje ove politike zasnovano je na važnim razlozima očuvanja javnog zdravlja, konkretno u pogledu efikasnosti i bezbednosti vakcinacije u detinjstvu. Stoga, kada država smatra da je dobrovoljna vakcinacija nedovoljna za ostvarenje i očuvanje imuniteta krda, domaći organi mogu opravdano da uvedu politiku obavezne vakcinacije kako bi ostvarili odgovarajući nivo zaštite od teških bolesti.

Sud je utvrdio da je mešanje u prava podnosilaca predstavke zajemčenih članom 8 bilo srazmerno cilju čijem se ostvarenju težilo. Nacionalni sistem vakcinacije je dozvoljavao izuzeće od vakcinacije

dece sa stalnim kontraindikacijama, kao i pravo na „sekularni prigovor savesti“, na koje se lice moglo pozvati kako bi osporavalo novčanu kaznu ili odluku kojom se odbija upis deteta u vrtić. Pored toga, premda je vakcinacija predstavljala zakonsku obavezu, poštovanje ove dužnosti nije bilo neposredno nametnuto, na primer, prisilnom vakcinacijom. Ova dužnost je pak nametnuta posredno, putem sankcija i administrativnih novčanih kazni, koje je Sud smatrao relativno umerenim. Sud je stao na stanovište da se ne može kao nesrazmeran oceniti zahtev države onima koji se nalaze u maloj opasnosti da će im zdravlje biti ugroženo vakcinacijom da prihvate ovu univerzalno prihvaćenu zaštitnu meru kao zakonsku obavezu i u ime društvene solidarnosti, za dobro malog broja ugrožene dece koja ne mogu da se vakcinišu.

Sud je zaključio da država nije izašla iz polja slobodne procene te da se sporne mere mogu smatrati „neophodnim u demokratskom društvu“. Stoga je konstatovao da nije došlo do povrede člana 8.

Komentar

S obzirom na pandemiju COVID-19, postavlja se pitanje da li i kako je ova presuda od značaja za moguću odluku država ugovornica da propišu da je vakcinacija protiv ovog oboljenja obavezna.

Ova presuda ne daje jednostavan odgovor na to pitanje, budući da je sam Sud ukazao na to da se ovaj predmet odnosi na standardnu i rutinsku vakcinaciju dece protiv bolesti koje su dobro poznate u medicinskoj nauci, dok se za oboljenje COVID-19 još uvek ne može reći da je dobro poznato. Ne postoji jedinstven model programa vakcinacije, već spektar politika država ugovornica. Sud je, međutim, priznao da postoji opšti konsenzus da vakcinacija predstavlja jednu od najuspešnijih i najekonomičnijih zdravstvenih intervencija i da svaka država treba da nastoji da ostvari najviši mogući nivo vakcinacije svog stanovništva.

Sud je jasno izneo stavove koji se mogu smatrati ustaljenim kriterijumima za procenu nužnosti obavezne vakcinacije i smernice o usaglašenosti obavezne vakcinacije s evropskim standardima.

U ovoj presudi se razjašnjava da država može da uvede politiku obavezne vakcinacije pod uslovom da je ta politika razumna i srazmerna ciljevima čijem se ostvarenju teži, na primer kada su domaćim pravom predviđene procesne garancije. Pored toga, budući da je potrebno ostvariti ravnotežu između interesa pojedinaca i javnog interesa, Sud je u ovoj presudi naveo da države uživaju široko polje slobodne procene u pogledu odluke da li će propisati obaveznu vakcinaciju protiv određene bolesti. U okolnostima pandemije COVID-19, ovo ukazuje na to da će od ključnog značaja biti procena neophodnosti mera u demokratskom društvu i procena srazmernosti svih interesa o kojima se radi od strane država ugovornica.

Pored toga, sudeći po obrazloženju Suda u ovoj presudi, kada neka država odluči da uvede obaveznu vakcinaciju od ključnog su značaja naučni pristup i mere preduzete radi zaštite javnog zdravlja koje su zasnovane na nauci, naročito kada je naučno dokazano da bi opasnost po zdravlje pojedinaca i javno zdravlje bila veća ako bi vakcinacija bila samo preporučena. Imajući u vidu mišljenje stručnih tela, obavezna vakcinacija u ovom predmetu predstavljala je odgovor domaćih organa na goruću društvenu potrebu zaštite zdravlja pojedinaca i javnosti od bolesti i imala je za cilj sprečavanje trenda smanjenja stope vakcinacije dece.

Dakle, Sud u ovoj presudi ukazuje na to da moraju da postoje relevantni i dovoljni razlozi za politiku obavezne vakcinacije ako država zaključi da politika dobrovoljne vakcinacije nije dovoljna za ostvarenje i očuvanje imuniteta krda kako bi se dostigao odgovarajući nivo zaštite. Da podsetimo, Sud je zaključio da postojanje alternativa s manjim stepenom regulacije ne bi bilo odlučujuće

prilikom procene neophodnosti obavezne vakcinacije u demokratskom društvu, ali da prilikom ocene srazmernosti pridaje značaj postojanju mogućnosti izuzeća pojedinaca od ove obaveze usled mogućih kontraindikacija ili zbog prigovora savesti, na osnovu procene adekvatnosti vakcinacije u svakom pojedinačnom predmetu i raspoloživosti naknade za zdravstvene tegobe prouzrokovane vakcinacijom.

Da zaključimo, države ugovornice treba u obzir da uzimaju navedene elemente kada procenjuju da li bi obavezna vakcinacija protiv oboljenja COVID-19 mogla biti u skladu s konvencijskim standardima. Ostaje da se vidi da li će i kako države ugovornice da sprovode svoje politike vakcinacije u skladu sa smernicama koje je Sud izložio u ovoj presudi i kako će Sud preispitivati njihove odluke o takvoj meri.